

ВІДГУК

рецензента, кандидата мистецтвознавства, доцента,
в. о. професора кафедри історії української музики
та музичної фольклористики

Національної музичної академії України

ПУТЯТИЦЬКОЇ ОЛЬГИ ВІКТОРІВНИ

на дисертаційну роботу

ВАРШАВСЬКОЇ АЛІНИ КОСТЯНТИНІВНИ

**«ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ АНТІНА РУДНИЦЬКОГО
У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США»,**

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Науковий керівник –

КОПИЦЯ МАРІАННА ДАВИДІВНА

доктор мистецтвознавства, професор

Дисертаційне дослідження Аліни Варшавської присвячене комплексному осмисленню життєтворчості Антіна Рудницького – композитора, диригента, піаніста, педагога, музикознавця, музичного критика та одного з найактивніших організаторів українсько-американського музичного життя. Звернення до цієї постаті є своєчасним і науково вмотивованим, адже сучасне українське музикознавство дедалі активніше долає історично зумовлену фрагментарність національного культурного наративу, повертаючи до нього мистецькі явища, що тривалий час розвивалися поза межами материкової України. У цьому контексті життєвий і творчий шлях Антіна Рудницького є особливо показовим: він поєднав галицьке інтелектуальне середовище, європейську професійну освіту, досвід українського модернізму міжвоєнної доби, діяльність у Харкові, Києві та Львові, а після вимушеної еміграції – багаторічну працю в культурному просторі української діаспори США.

Актуальність дослідження визначається також тим, що попри наявність окремих праць, присвячених різним аспектам діяльності Антіна Рудницького, його життєтворчість досі не ставала предметом цілісного спеціального музи-

кознавчого дослідження. Насамперед це стосується американського періоду, у якому найповніше розкрилися багатогранність його професійної діяльності, інституційна активність, культурно-просвітницька місія та послідовна праця над репрезентацією української музики в іншомовному середовищі.

Особливої ваги дослідженню надає введення до наукового обігу значного комплексу архівних матеріалів, передусім документів із приватного архіву родини Рудницьких та щоденників Марії Сокіл-Рудницької за 1938–1948 роки. Їх залучення дозволило авторці істотно розширити джерельну основу дослідження, вийти за межі традиційної біографічної реконструкції та відтворити повсякденний, професійний і культурний контекст еміграційного життя митця. В умовах сучасних суспільних викликів, коли проблема вимушеної міграції, збереження національної ідентичності та культурної присутності України у світовому просторі набула особливої актуальності, обрана тема набуває не лише історико-музикознавчого, а й виразного суспільного звучання. Це дає підстави вважати вибір теми дисертації цілком обґрунтованим, своєчасним і науково значущим.

Наукову проблему дисертації сформульовано чітко й концептуально виважено. Вона спрямована на створення цілісного наукового уявлення про життєтворчість Антіна Рудницького як багатовимірний феномен української музичної культури діаспори США. Мета, об'єкт, предмет і дослідницькі завдання взаємоузгоджені, логічно впливають із поставленої проблеми та забезпечують її послідовне розкриття. Особливо важливо, що авторка розглядає життєтворчість митця як цілісну систему взаємопов'язаних біографічних, творчих, інституційних і культурних вимірів, що визначає внутрішню логіку дослідження.

Переконливість отриманих результатів значною мірою забезпечується широкою та різноплановою джерельною базою. До наукового опрацювання залучено матеріали українських і зарубіжних архівів та бібліотек (ЦДАМЛМ України, архівів Наукового товариства імені Т. Шевченка та Української вільної академії наук у США, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернад-

ського, Library of Congress, The New York Public Library, WorldCat / Stanford Libraries, Меморіального кабінету-музею Бориса Лятошинського), приватного архіву родини Рудницьких, нотні автографи, концертні програми, афіші, рецензії, листування, біографічні матеріали, музикознавчі праці Антіна Рудницького, а також щоденники Марії Сокіл-Рудницької. Важливо, що авторка не обмежується введенням нових джерел до наукового обігу, а здійснює їх комплексне зіставлення, взаємну верифікацію та критичне осмислення, що істотно підвищує достовірність зроблених висновків.

Методологічний інструментарій відповідає складності предмета дослідження й демонструє вільне володіння сучасними підходами музикознавства, джерелознавства та біографістики. Особливо продуктивним видається поєднання історико-культурного, біографічного та архівно-джерелознавчого підходів із музично-аналітичними методами, що дозволило авторці простежити взаємозв'язок життєвих обставин, професійної діяльності та художньої творчості Антіна Рудницького. Переконливою є й запропонована модель аналізу музично-вербальних взаємодій, завдяки якій біографічні та культурні процеси знаходять конкретне втілення у художній структурі музичних творів.

Наукова новизна дисертації не викликає сумнівів. Насамперед вона полягає у першому комплексному осмисленні життєтворчості Антіна Рудницького як єдиної системи його композиторської, виконавської, диригентської, педагогічної, музикознавчої, публіцистичної та культурно-організаційної діяльності. Вагомим здобутком є також концептуалізація щоденникового корпусу Марії Сокіл-Рудницької як важливого джерела реконструкції життєтворчості митця, уточнення його біографії та обґрунтування музично-вербального концепту України в творах американського періоду.

Висновки до розділів і загальні висновки є логічним підсумком проведеного дослідження, відповідають поставленим меті та завданням і спираються на належно аргументований аналіз джерельного матеріалу. Це дає підстави вважати одержані результати достовірними, науково обґрунтованими та

такими, що мають вагоме значення для сучасного українського музикознавства.

Дисертація має логічну й добре продуману структуру, що забезпечує послідовне розкриття обраної проблематики – від історико-теоретичного осмислення явища до біографічної реконструкції та музикознавчого аналізу творчої спадщини Антіна Рудницького. Її композиція є цілісною та внутрішньо вмотивованою, а всі структурні елементи відповідають поставленим меті й завданням дослідження.

У *вступі* належно обґрунтовано актуальність теми, визначено наукову проблему, мету, об'єкт, предмет, дослідницькі завдання, методологічні засади, теоретичне й практичне значення роботи, окреслено її наукову новизну та джерельну базу. Вступ окреслює концептуальну модель дослідження, що визначає логіку подальшого викладу.

Перший розділ *«Митець в українському діаспорному просторі: історико-культурні та методологічні аспекти»* формує переконливе теоретико-методологічне підґрунтя дисертації. Авторка розглядає творчість Антіна Рудницького в широкому історико-культурному контексті розвитку української діаспори. Важливим здобутком розділу є осмислення музичної культури українського зарубіжжя як самодостатнього культурного простору, що забезпечував збереження, розвиток і міжнародну репрезентацію української музичної традиції.

Не менш переконливою видається методологічна складова першого розділу. Авторка пропонує цілісне трактування категорії життєтворчості композитора-емігранта, розглядаючи її як динамічну систему взаємодії біографічних, творчих, культурних і суспільних чинників. Заслуговує на схвалення також уважне ставлення до джерел особового походження: аналіз еготекстів спирається не лише на їхню документальну цінність, а й на критичне осмислення специфіки особистісного свідчення та меж його інтерпретації. У результаті перший розділ створює міцну концептуальну основу для подальшого дослідження життєтворчості Антіна Рудницького.

Другий розділ *«Реконструкція життєтворчості Антіна Рудницького: світоглядний, мистецький та культурно-просвітницький виміри»* є центральним у дисертації. Саме тут найповніше реалізовано авторську концепцію життєтворчості як цілісного феномена, у якому біографія, творча діяльність, світоглядні орієнтири та культурна місія митця постають у нерозривному взаємозв'язку.

Особливо переконливо представлено український період життя Антіна Рудницького, який авторка обґрунтовано розглядає як визначальний етап формування його творчої особистості. Простежуючи вплив родинного інтелектуального середовища, навчання у Василя Барвінського, берлінських студій, знайомства з новітніми європейськими мистецькими течіями та професійної діяльності в Харкові, Києві й Львові, дисертантка показує закономірність становлення його світоглядних і художніх пріоритетів. Важливим є висновок про те, що ранній модернізм Антіна Рудницького не був механічним наслідуванням західноєвропейських моделей, а сформувався як органічне поєднання новітньої композиторської техніки з українською музичною традицією, що підтверджується аналізом його ранніх творів.

Не менш змістовним є аналіз американського періоду, який авторка інтерпретує не лише як наслідок вимушеної еміграції, а як етап найповнішої реалізації творчого, наукового й культурно-організаційного потенціалу митця. Висвітлено діяльність Антіна Рудницького як композитора, диригента, педагога, музикознавця та організатора музичного життя, що становили єдину культурну стратегію, спрямовану на утвердження української музики в середовищі діаспори. Цінним є висновок авторки про те, що еміграція не послабила його зв'язку з Україною, а, навпаки, надала цьому зв'язку нових художніх, інституційних та культурно-просвітницьких форм.

Особливої уваги заслуговує підрозділ, присвячений джерельним аспектам реконструкції життєтворчості Антіна Рудницького. Вагомим науковим здобутком дисертації є введення до дослідницького обігу щоденників Марії Сокіл-Рудницької, які вперше розглянуто не лише як самостійний жіночий

еготекст, а й як важливе гетеробіографічне джерело для реконструкції життєвого і творчого шляху композитора. Запропонована авторкою концепція «реляційно-гетеродіаристичного простору» видається цікавою й методологічно перспективною, оскільки дозволяє побачити постать митця крізь призму повсякденного життя, родинних взаємин, професійної адаптації та культурної місії, уникаючи водночас її надмірної героїзації. Не менш переконливим є аналіз листів Антіна Рудницького до Бориса Лятошинського, у якому авторка обґрунтовано наголошує на необхідності критичного прочитання цього неповного епістолярного комплексу та коректно визначає його реконструктивні можливості.

Третій розділ *«Образ України як музично-вербальний концепт творчості Антіна Рудницького американського періоду»* закономірно переводить дослідження з історико-біографічної площини до безпосереднього музикознавчого аналізу творчої спадщини композитора. Саме тут авторська концепція отримує своє практичне підтвердження на матеріалі конкретних музичних творів.

Вдалим видається добір аналітичного матеріалу, що охоплює твори різних жанрів – камерно-вокальний цикл «Три пісні на слова Т. Шевченка», оперу «Анна Ярославна» та симфонічну кантату «Послання». Такий підхід дозволив авторці розкрити образ України як багаторівневий концепт, що набуває різних смислових відтінків залежно від жанру, драматургії та літературного першоджерела. Переконливо показано, що в камерно-вокальному циклі домінує внутрішньо-психологічний і меморіальний вимір образу України, в опері «Анна Ярославна» – історико-державницький та європейський, тоді як у кантаті «Послання» він набуває соборно-національного, громадянського й духовного звучання.

Безперечною перевагою третього розділу є прагнення авторки поєднати аналіз літературного першоджерела з професійним музикознавчим прочитанням композиційної структури творів. Завдяки цьому поняття музично-вербального концепту набуває конкретного аналітичного наповнення й прос-

тежується на рівні драматургії, тематичного розвитку, фразування, жанрової семантики та інших компонентів музичної мови. Такий підхід забезпечує цілісність аналізу та переконливо демонструє взаємозумовленість словесного й музичного начал у формуванні художнього образу України. Висновки розділу логічно узагальнюють результати проведеного аналізу та підтверджують внутрішню цілісність запропонованої авторкою концепції.

Загальні висновки повною мірою відповідають поставленим меті й завданням дослідження. Вони інтегрують історико-культурний, біографічний, джерелознавчий, інституційний і музикознавчий аспекти роботи, формуючи цілісне уявлення про Антіна Рудницького як одну з ключових постатей української музичної культури діаспори та репрезентанта «розірваної, проте внутрішньо цілісної» історії української музики.

Вагомим практичним результатом дослідження є також змістовні додатки, до яких увійшли систематизований перелік творів композитора, хронограф його життя і творчості, лібрето кантати **«Послання»**, схема фуги, листи до Бориса Лятошинського та фотоматеріали. Їхня наукова цінність виходить за межі допоміжного матеріалу: вони становлять важливу джерельну основу для подальших музикознавчих досліджень, архівної роботи, підготовки наукових публікацій і виконавської актуалізації творчої спадщини Антіна Рудницького.

Виклад роботи відзначається логічністю, послідовністю та належною термінологічною культурою. Авторка впевнено оперує понятійним апаратом сучасного музикознавства, діаспорознавства, біографістики, архівознавства, епістології та діаристики. Концепція дослідження вибудована послідовно: історико-культурний контекст органічно переходить у біографічну реконструкцію, а вона – у музикознавчий аналіз творчої спадщини композитора. Окремі стилістичні повтори й редакційні неточності не впливають на загальне позитивне враження від роботи та можуть бути усунуті під час її остаточного редагування.

Дисертаційна робота А. К. Варшавської виконана на високому науковому рівні. Водночас ґрунтовність і новизна дослідження закономірно породжують окремі зауваження та питання, що мають переважно дискусійний або редакційний характер.

1. Перший розділ охоплює надзвичайно широкий історичний діапазон – від ранньомодерних форм політичної еміграції й колонізаційних переселень до пострадянської мобільності та вимушеного переміщення після 2022 року. Така панорама демонструє добру обізнаність авторки з діаспорознавчим дискурсом, однак подекуди віддаляє виклад від безпосереднього предмета – життєтворчості А. Рудницького та української музичної діаспори США ХХ століття. Доцільним було б виразніше підпорядкувати їх формуванню саме того культурно-інституційного середовища, у якому діяв митець.

2. Характеристика джерельної бази могла б бути ще переконливішою за умови чіткішого розмежування ступеня опрацювання використаних матеріалів. У переліку архівних і бібліотечних зібрань представлені як безпосередньо досліджені документи, так і цифрові копії, опубліковані матеріали, електронні каталоги, архівні довідкові засоби (*finding aids*) та колекції, доступ до яких потребує окремого погодження або особистої роботи в архіві. На мою думку, доцільно було б окремо зазначити, які документи опрацьовано *de visu*, які – за цифровими репродукціями, а які використано на рівні архівного опису чи каталогу. Таке уточнення не впливає на загальну наукову цінність дослідження, проте сприяло б більшій прозорості характеристики джерельної бази та повніше відобразило б обсяг саме виконаної архівної роботи.

3. Запропоноване поняття «реляційно-гетеродіаристичний простір» є одним із найоригінальніших здобутків дисертації, проте його співвідношення з уже вживаними категоріями «гетеробіографічне джерело», «реляційність», «еготекст» і «документ особового походження» могло б бути подане компактніше й операційніше. Корисним стало б узагальнення у вигляді схеми або таблиці з чіткими критеріями: авторство джерела, ступінь близькості до об'єкта реконструкції, комунікативна ситуація, часовий режим, способи пере-

вірки та межі інтерпретації. Аналогічної конкретизації потребують критерії розмежування біфуркаційного, рольово-диспозиційного, компенсаторного, інституційного й музично-вербального механізмів.

4. У третьому розділі для обґрунтування образу України як концепту обрано три твори, що справді репрезентують різні жанри й смислові моделі. Проте критерії їхньої репрезентативності варто було б сформулювати виразніше, особливо з огляду на те, що в дисертації згадано й інші національно марковані опуси американського періоду – «Княгиня Ольга», «Гайдамаки», «Любіть Україну!», «22 січня 1918» та інші. Доцільно чіткіше окреслити межі екстраполяції висновків, отриманих на матеріалі трьох творів, на весь американський доробок композитора, а також пояснити, чи є помітне тяжіння зрілого періоду до більш комунікативної музичної мови стильовою еволюцією, адаптаційною стратегією або поєднанням обох чинників.

5. У тексті наявні окремі формальні неузгодженості. У вступі зазначено «5 додатків», хоча фактично перелічено сім додатків А–Є. Хронологічні межі щоденників Марії Сокіл-Рудницької переважно визначено як 1938–1948 роки, однак у висновках до першого розділу подано 1939–1948 роки.

Проте, зазначені зауваження не заперечують основних наукових результатів і не применшують значення виконаного дослідження. Більшість із них може бути врахована під час підготовки монографічного видання, публікації архівних матеріалів і подальшого вивчення спадщини А. Рудницького.

Запитання до здобувачки:

1. Якими дослідницькими критеріями авторка відмежовує життєтворчість від традиційної біографії та «творчої біографії»? За яких умов певна подія може бути кваліфікована як біфуркаційна точка, а не лише як важливий факт життєпису?

2. Який конкретний алгоритм джерельної верифікації застосовано до щоденників Марії Сокіл-Рудницької? Чи виявлено випадки, коли щоденникове свідчення було підтверджене, уточнене або скориговане листами, пресою, концертними програмами чи офіційними документами?

3. Чим зумовлено вибір саме циклу «Три пісні на слова Т. Шевченка», опери «Анна Ярославна» та кантати «Посланіє» як репрезентативних моделей образу України? Наскільки запропонована типологія може бути поширена на інші твори американського періоду?

4. Як авторка пояснює співвідношення раннього модерністського спрямування А. Рудницького з більш академічно врівноваженою та комунікативно доступною мовою частини американського доробку: як еволюцію індивідуального стилю, реакцію на потреби діаспорної аудиторії чи свідому культурно-репрезентативну стратегію?

Дисертація Варшавської Аліни Костянтинівни є актуальним, самостійним і завершеним музикознавчим дослідженням, у якому розв'язано важливе наукове завдання – сформовано цілісне уявлення про життєтворчість А. Рудницького як багатовимірний феномен української музичної культури діаспори США. Робота вирізняється значним архівно-джерельним підґрунтям, методологічною багатовекторністю, новизною введених до наукового осмислення матеріалів, переконливою біографічною реконструкцією й змістовним аналізом музично-вербальних способів репрезентації образу України. Висловлені зауваження мають дискусійний і редакційний характер та не знижують загальної наукової цінності праці.

Вважаю, що дисертаційна робота Варшавської Аліни Костянтинівни «Життєтворчість Антіна Рудницького у культурному просторі української діаспори США» відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» у галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії української музики
та музичної фольклористики
Національної музичної академії України

Ольга ПУТЯТИЦЬКА